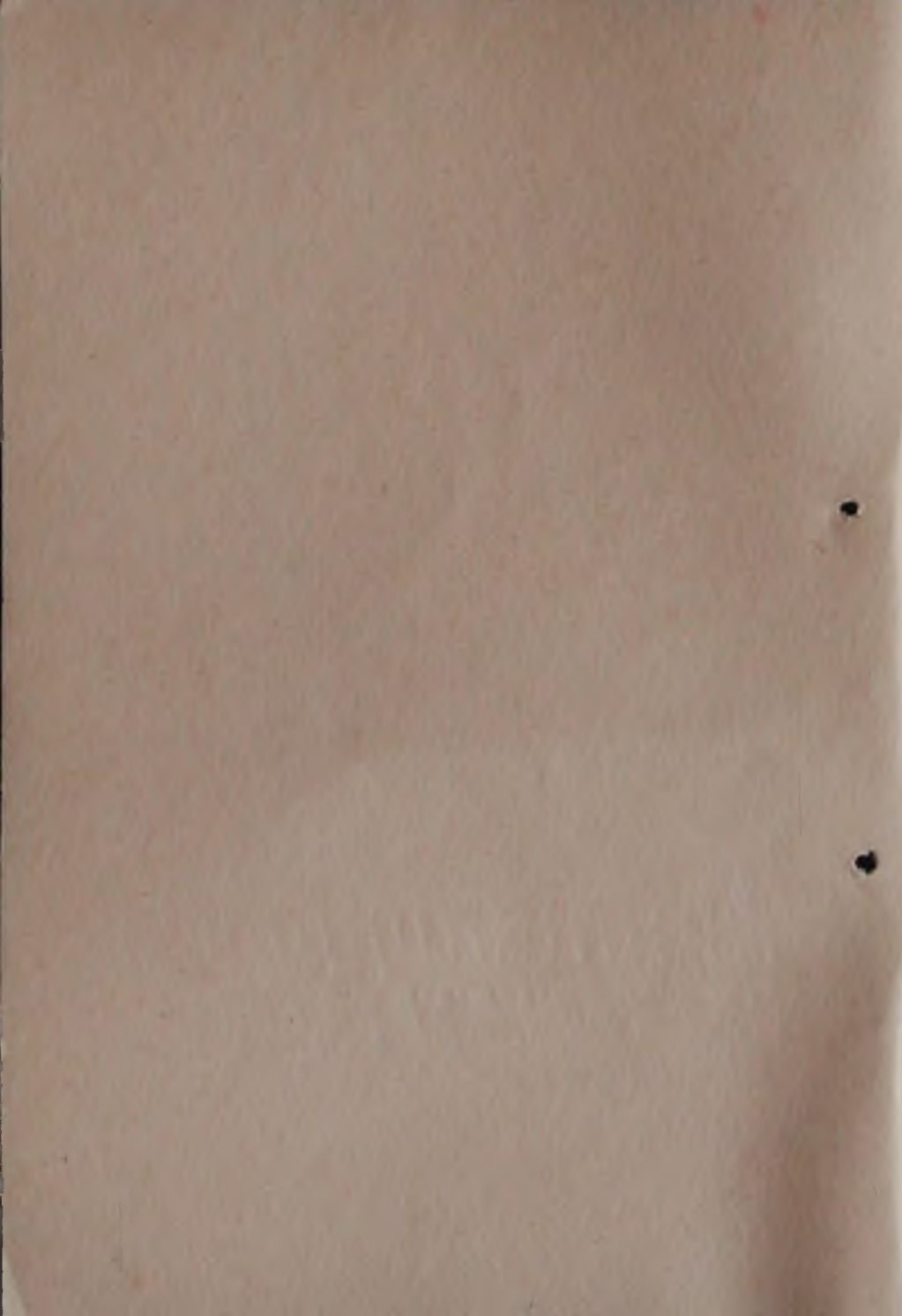

JSSN 0136—7064

Агитатордук БЛОКНОДЫ

1987 ★ ФЕВРАЛЬ ★ №2

Бастыра ороондордын пролетарийлери, бириккилегер!

АГИТАТОРДЫҢ БЛОКНОДЫ

**КПСС-тин Горно-Алтайский обкомынын
пропаганда ла агитация бөлүгү**

1987 ж.
февраль
2 №

**АЛТАЙДЫҢ ВИЧИКТЕР ЧЫГАРАР ИЗДАТЕЛЬСТВОЗЫНЫҢ
ТУУЛУ АЛТАЙДАГЫ БӨЛҮГҮ**

БАЖАЛЫКТАР

Областын журт ишчилерининг жаңы задачалары . . .	3
Бешжылдыкка эрчимдүү иш ле чынды . . .	16
Жашоокуримди журтта жылбиркедип иштеп арттыраны . . .	20
Африка: ичкери өзөрине күч јол . . .	24
СССР-ле куучындажарында США-нын политиказы . . .	29
Иран-Ирак ортодо јуу: эмдиги ајалга ла бир кезек итогтор	37

СОДЕРЖАНИЕ

Новые задачи трудящихся области	3
Пятилетке ударный труд	16
Факторы закрепления молодежи на селе	20
Африка: трудный путь к прогрессу	24
Подходы в США к диалогу с СССР	29
Ирано-Иракская война: нынешняя ситуация и предвари- тельные итоги	37

БЛОКНОТ АГИТАТОРА

Редакционная коллегия

Подписано в печать 12.03. 87. АН 11545 Формат 60×84/16.
Усл. п. л. 2,32. Уч.-изд. л. 2,11. Тираж 350 Заказ 786.
Цена 5 коп.

Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного издатель-
ства, 659700 г. Горно-Алтайск, ул. Горно-Алтайская, 36.
Горно-Алтайская типография, пр. Коммунистический, 27.

ОБЛАСТЬТЫҢ ЈУРТ ИШЧИЛЕРИНИҢ ЈАҢҢЫ ЗАДАЧАЛАРЫ

Өткөн жылда областьтың јурт хозјайствозының ишчилери бир эмеш јакшы једимдерге једип алғандар. Аш ла малдың азыралын белетегени көптөгөн. Малдың продуктивносты бийиктеген. Государствого сүт, эт, түк, ноокы, анның мүйзин, картошко, маала ажын, мөт табыштырар план бүткен.

Је ол једимдерге бис болорзынар учурыс јок. Оның алдындагы жылга көрө, јурт хозјайстводо эдип алған продукцияның текши кеми 4,9 процентке өскөн болзо, јер ижинен алған продукция көптөбөй, ол кеминде артып калды. Кезик колхозтор ло совхозтор азырал белетеер планы бүдүрбей турғандарынан улам продуктивносты јабыс болуп туру. Улус эттен ле сүттен јазаған аш-курсакты керексигени јеткилделбейт. Керектү маала ажы јок.

Он экинчи бешжылдыкта, он биринчи бешжылдыкка көрө, јаан задачалар турғанын база катап темдектеер керек. Бастыра продукцияларды эдип алатан кемин 16 процентке бийиктедер керек.

«Ороонның агропромышленный биригүзинде ишти төзөп башқарарында экономический эп-арғаларды мынан ары там јарандыраы керегинде» КПСС-тин Төс Комитеди ле СССР-дин Министрлер Соведи 1986 жылдың учында јаратқан јөбинде колхозтордың ла совхозтордың праволоры элбедилген, эн бийик једимдерге једип алары учун озор каруулу болоры бийиктедилген. Јаңы айалгада ишти төзөп башқарар арғалар — хозрасчет, өмөликтин подряды, чыгымдарды астадары, кирелтелү болоры.

Бүгүнги күнде областьта бастыра кыралардың 56 проценти, саап турған уйлардың — 64, азыралдагы торбок-кунајындардың—45, жылкылардың—53, койлордың 80 проценти, саап турған уйлардың — 64, азыралдагы торбок-кутурған өмөликтердин колында. Майма райондо кыралардың 90 процентинде подрядагы звенолор ло бригадалар иштеп јат.

«Чуйское» ОПХ-ның Кировский отделениезинде РСФСР-дин заслуженный механизаторы Ю. А. Бабайцев баштап

турган бригада былтыргы жылда өмөликтин подрядыла иштеп баштайла, кажы ла гектардан 368 центнерден кукуруза өскүрүп силостоdy. Ол бастыра хозыайстводо жуунадып алганынан 67 центнерге бийик.

Жабагандагы совхозто кой өскүреринде ишти өмөликтин подрядыла тзззгзни кураандарды кзптздзр, тзктин иштеп алар баазын жабызадар арга берди. Зткзн жылда бу хозыайстводо кажы ла кзйдзг орто тооло 2,8 килограммнан тзк кайчылап алган, кирелтези бир миллион салковзйдзг ашты, астамынын кеми 40 процентке шыдар.

Бу совхозто Кеденов Василий Тезековичтин билезинин бригадазында зч кизи иштейт. Бригада зткзн жылда 100 зне кзйдзг 108 курааннан алып чыдаткан, кажы ла тын кзйдзг 3 килограммнан ажыра тзк кайчылап табыштырган. Тзк табыштыратан планды 44,8 процентке ажыра бздзрген. Кзнз чыгымдарды 9 мунг салковзйго аstatты. Бригаданын кажы ла члени орто тооло 26,6 мунг салковзйдын продукциязын зткен.

Майма райондо Кызыл-Зззктзгги совхоз-техникумнын Карасуудагы фермазында Д. А. Бордуновтын бригадазы өмөликтин подрядыла иштеп, кажы ла уйдан сззти онын алдындагы жылга кзрз, 524 килограммга кзп саады, сзтти иштеп алган баа 20 процентке жабызады, чыгымдарды 7 мунг салковзйго аstatты.

Бзгзгнги кзнде областыта биленин подрядыла 784 бригада иштеп зат. Олордын колында кзйлордын ла эчкилердин тал-ортозы, саар уйлардын 19 проценти, областыта эдип алып турган продукциянын 30 проценти олорго келижет.

Зе бастыра областыты алгажын, подрядла иштеп турган бригадалардын тоозы кзптзгзни тын жедимдерге экелбегенин темдектеер керек. 1985 жылдагызына кзрз, 1986 жылда подрядла иштеп турган улустын тоозы 1,4 катап кзптзрдз, продукция эдип алганы жзк ле 6 миллион салковзйго эмезе 5 процентке зскзн.

Журт хозыайствоны кичееп зскзрбей турганынын шылтуунда кыралардын тзжзми ле малдын продуктивносты жабыс болордо государство малдан алган продукция учун тзлзбзрин бийиктедип те турза, Чой районнын хозыайстволоры жылды 1 миллион салковзй, Турачак районнын хозыайстволоры 1,7 миллион салковзй чыгымду божоттылар. Майма райондо Билзлздеги ле «Майминский» совхозтор жылды чыгымду божоттылар.

Көксуу-Оозы райондо Амурдагы, Шебалин райондо Эжегандагы совхозтордо, Кош-Агаш райондо ХХІ партсездин адыла адалган ла «40 лет Октября» колхозтордо ишчилерге толбп турган акча-жал тыг бийиктей берерде, иштин арбыны өспөди. Кебезендеги, Дмитриевкадагы, Турачактагы, Чойдогы совхозтор государственного продукция табыштырганы учун алган акчаны бастыразын ишжал төлбөрине чыгымдап салгылайт.

Керектер ненин учун андый болуп турган дезе, хозяйстволордо экономический иш жабыс кеминде төзөлгөн. Экономиканын сурактары аайынча улай ла өдүп турган семинарлар ла жуундар ишчилердин экономический билгирин бийиктетпейт. Андый семинарлар Кан-Оозы, Ондой ло Майма райондордо кем жок иштеп турганын темдектеерге жараар. Өскө райондордо бойлорынын учурын бүдүрип болбой турулар. Темдектезе, Чой ло Улаган райондордо экономический билгирлер таркадар эдип, Чойдогы ла Улагандагы совхозторды көстөгөн. Же бу хозяйстволордо ишти жаңы эп-сүмеле төзбөрине өскө улусты үредтен не де жок. Олордын кирелтези жабыс, продукцияны иштеп алар баалар бийиктеп жат, хозрасчет таркабаган.

Экономический ишти жарандыарын пландаштан баштаар керек. 1987—1990 жылдарда журт хозяйствонун продукциязын государственного табыштырар жакылта жердин аайыла, производственный фондтор жеткилделгениле тургузылган.

Быттыр декабрь айда КПСС-тин Төс Комитеди «Журт хозяйстводо ишти чике төзөгөни ле хозрасчетты таркатканы ажыра иштин арбынын бийиктедери керегинде» жөп жараткан. Бу жөптө айдылганын жүрүмде бүдүрип, кажы ла хозяйстводо керектерди тереңжиде шиндеп көрөлө, бастыра иштерде хозрасчетко ло бригаданын подрядыла иштеерине көчөрин жеткилдеер керек. Биленин подрядыла, өскө дө жаңы эп-сүмеле иштеер аргаларды элбеде тузаланар.

Областын агропромышленный биригүзи жаан једимдү иштеери мал өскүрер иш бийик кеминде болгонынан камаанду. Онын учун малдын тоозын аstatпай, продуктивнозын бийиктедери — бүгүнги күнде турган төс учурлу задача.

Бу задачаны бүдүреринде партийный комитеттердин, колхозтордын башкараачыларынын ла специалисттеринин алдына өдүп јаткан бешжылдыкта жаңы некектелер эдилди.

Сүтти көптөдөр задачаны алалы. Мында керектер

баштап тарый көрзө, коомой эмес болгодый. Государствого сүт табыштырар планды область он биринчи бешжылдыкта бүдүргөн. Он экинчи бешжылдыктын баштапкы жылынын жакылтазы база бүткөн.

Же керекти уйлардын сүттенири бийиктеп турганы, улусты сүтле, сүттен жазаган курсакла жеткилдеп турганы жанынан алза, мында бүгүнкү күндө партия тургускан некетелер бүтпей турганы жарт көрүнөт.

Городто, анчада ла райондордын төс журттарында са- дуда каймак, сарју, творог болбой туру. Сырлар эдерге керектү бийик чындыйлу сүт ас. План аайынча бистинг область 1990 жылга сүтти 55 мун тоннго, кажы ла уйдан жылына саап аларын 2200—2300 килограммга жетирер учурлу.

Бу тоолор — бийик эмес. Өткөн жылда бис кажы ла уйдан саап алган сүтти 190 килограммга көптөдөлө, 1940 килограммга жетиргенис. Ол бастыра жылдардын туркунынг једип алган эн бийик једим. Је бисте јетире тузаланбаган аргалар эмди де барын озочылдардын једимдери керелейт. Майма райондо «Чуйское» ОПХ-да өткөн жылда кажы ла уйдан — 2850, совхоз-техникумда — 2400, бастыра райондо 2700-ке шыдар, Көксуу-Оозы райондо Абайдагы совхозто — 2250, Шебалиндеги совхозто — 2200, Кан-Оозы райондо «Путь Ильича» қолхозто 2120 килограм- манг саап алган.

Ол ок өйдө Майма райондо Ыныргыдагы, Турачак райондо Кебезендеги, Көксуу-Оозы райондо Көксуудагы совхозто 1600 килограмманг ас саап алгандар. Бу хозяй- створдо жылына кажы ла уйдан 2000 килограмманг ас эмес сүт саап алгадый материально-технический аргалар ла азырал бар болгон. 1986 жылды ас сүт саап алганыла Турачак ла Чой райондордын совхозторы, Кан-Оозы рай- ондо «Путь Ленина», Ондой райондо «Искра» колхозтор божоттылар. Көксуу-Оозы районнынг хозяйстволоры сүт- ти бастыра областтынг кеминен ас, жүк ле 32 килограм- манг кожулттылар.

Сүттенгир уйлар өскүретен төс јол — сүтти көптөдө- ринде поточно-цеховой системаны тузаланары. Область- тынг хозяйстволорында бу системала иштегедий бастыра аргалар бар. Је Көксуу-Оозы, Шебалин, Кан-Оозы район- дордын хозяйстволоры јакшызын көргүскен эп-сүмеле иштиерге күүнзебей турулар.

Сүттенгир укту уйлар өскүрер ишти јарандырар, фер-

мада сүди астай берген уйларды солыйтан кунајындар беле-теер керек.

Туулу Алтайда эттенир уйларды көптөдө өскүретен аргалар бар. Бүгүн государственного область табыштырып турган бастыра эттин 47 проценти уйдын эди болуп турган болзо, оны 60 процентке јетирер арга бар. Анайда эдерге, јангыс ла уйлардын тоозын көптөдөр эмес, анайда ок азыралын тынғыдар, угын јарандырап керек болор.

Кезик колхозтордын ла совхозтордын башкараачылары этке баратан уй малды азырап өскүрерге јакшы јазалдо кажаандар тудуп јадылар. Анайда чыгымдар көптөйлө, эттен кирелте астай берет. Онын ордына баазы јенгил, эдерге түрген кажаандар јараар эди.

Крайдын чөлдөги райондорында хозяйстволорло ортоктожып, этке табыштыратан уй малды семиртер ишти там тынгытканы бистинг хозяйстволорго јаан астамду. Калганчы беш јылда Советский районнын аңылу хозяйстволорыла ортоктожып өскүрип, учында «Промышленный» совхозто семирткен малды эткомбинатка табыштырып турганы 1,4 катап көптөгөн. Өткөн 1986 јылда анайда 12,5 мунг тын мал табыштырылган. Онызы область 4,5 мунг тонн эт табыштырган болуп чотолды (ол план аайынча табыштырган бастыра эттин 16 проценти). Табыштырылган эттин кондициязы бийик болуп турганы ортоктошкон хозяйстволорго до, государственного до астамду. Бу өдүп јаткан бешјылдыктын учына јетире Советский районнын аңылу хозяйстволорыла ортоктожып семиртеле, этке табыштыратан малдын тоозын 15—16 мунга јетирери темдектелди.

Кой өскүрерин јарандырып тынғыдарында јаан учурлу иштер өткүрери керектү. Койлор јангыс ла түк берип турган эмес, је анайда ок бүгүнгү күнде государственного табыштырып турган эттин тал-ортозын берип јат.

Өткөн бешјылдыкта кайчылаган түк 14 процентке көптөгөн. Көп хозяйстволор, анчада ла Кош-Агаш ла Ондой райондордо түкти астадып ийдилер. Этке барып турган койдун тирүге бескези 35 килограммды ашпайт, кажы ла койдонг кайчылаган түк 1,4 килограммнан болуп туру.

Келер јылдарда Јабагандагы ла Кеңидеги совхозтордын, Кош-Агаш райондо «Кызыл Чолмон» ло Ондой райондо Карл Маркстын адыла адалган колхозтордын ченемслин таркадып, кажы ла койдонг кайчылаган түкти

(жунып арчыган кемиле) 1,6 килограммга, этке табыштыратан койдын тирүге бескезин 37 килограммга жетирер задача тургузылды.

Бу задачаны бүдүрерге эттенгир ле түктенгир кой өскүреринде крайдын ла областьтын озочыл хозяйстволорынын ченемелин тузаланар керек. Ол—Рубцовский районнын хозяйстволорынын ченемели аайынча койчылардын жаанадылган бригадаларын төзөөри, койлорды керттип жарандырган азыралла азыраары, Курьинский районнын койчыларынын ченемели аайынча койлорды башка-башка ойдө төрөдөр эдип искусственный үренделтери.

Калганчы жылдарда бистиг областьта ан өскүреринде једимдерле коштой, јаан једикпестер болуп туру. Бешјылдыктын калганчы үч жылында мүөс кезип алар план бүтпеди. Абайдагы, Кайтанактагы ла Шебалиндеги совхозтор бешјылдык планды бүдүредилер. 1986 жылда мүөс табыштырар јакылтаны Коргондогы, Абайдагы, «Оленевод» совхозтор бүдүрип болбодылар. Областьтын агропромышленный комитеди мүөстү ан өскүреринде керектер ненинг учун коомойтый бергенинин аайына тургуза ла чыгала, андарды кичееп өскүрери, мүөстин чындыйын жарандыраы јанынан чоком иш өткүрерин, аннын чедендерин јангыртарын башкарау учурлу.

Этти көптөдөтөн база бир тын арга—јылкы өскүргени. Бир центнер малдын эдине чыгымдар, уйдын ла койдын эдине көрө, 1,5—2 катап ас. Јылкы мал өскүрерине азырал көп керек јок. Јылкы мал өскүреринде селекционный ишти јарандырганы, јылкылардын фермаларын тынгытканы ажыра 1990 јылга малдын эдин 2,5 мун тоннго јетире, эмезе областьта белетелип турган бастыра эттин 10 проценттин белетеери темдектелген.

Мал өскүрер иште јаан једикпестердин бирүзи — көп мал короп турганы. Бу шылтактан улам областьтын колхозторы ла совхозторы кажы ла јыл 4 мун тоннго шыдар эт јылытып, 6 миллион салковойго шыдар чыгым эдип јадылар.

Малдын тоозын аstatпаска уйлардын ла койлордын кажаандарын чыныктап тудар, оору малды эмдейтен ле су-кадыгын корыйтан пункттар ачар, кажаандарда мал төрөйтөн отделениелер јазаар керек. Јайгы ойдө јаш мал турар чедендер болор учурлу.

Бешјылдык план аайынча 7,3 мун тонн этти ле 1,5 мун тонн сүтти јылдын ла улустын бойындагы болушту хозяй-

ствозынан садып алар керек. Онызы жокко областьтын улузын аш-курсакла жеткилдеерге күч болор. Улустын акту бойындагы хозяйствоны колхозтын, совхозтын хозяйствозынын үзеери бөлүгү деп шүүп, колхозчыларды ла совхозтын ишмекчилерин өлөң эдер жерле жеткилдеер, комбиазырал берер, ологро жаш мал ла куш берип турар, продукцияны (малды, кушты) бойынын ойинде садып алып турар керек.

* * *

Журт хозяйствоны тыгыда өскүрер төс иштердин бирүзи— производствонун төс средстволорын—жерди чике ле билгир тузаланары. Көп хозяйстволор, бүткүл райондор жер ижинин культуразын бийиктедери жанынан кичеенбей турган учун журтхозяйственный культуралардын түжүми жабыс бололо, общественный малга азырал ас ла жабыс чындылду белетелип жат.

Колхозтордын ла совхозтордын көп нургунында жер ижинин системазы тургузылбаган. Көп жыл өзөр өлөңдөр кыраларда астап, жангыс жылдын өлөңдөрүн үрендеп өскүрери көптөй бергени кыра ижин текши элбедип, жылдын ла үренге көп чыгым да эдилет, өлөң лө сенаж эдер иш оройтойла, аш быжала, жуунадар ой Jede берген август—сентябрь айларга келижип турат. Онон улам көп түжүм жылыят, белетелген азыралдын баазы бийиктеп жат.

Кыраларда жердин кыртыжын сүрүп турганынан улам оlorдын 79 проценти сууга ыра жидиртип, салкынга соктырып, үрелип, түжүм берер аргазын жылыятат. Кыралардын жүк ле 15 проценти кыртышты антарбайтан эп-сүмеле сүрүлип жат. Жербойына жарамыкту үрен өскүрип белетеер иш жабыс кеминде төзөлгөн.

Сугарылып турган жерлерден туза база ас, оlorдын түжүми гектарда 11 центнерден ашпай туру, ол проектелгенинен чик жок ас. Белетелген азыралдын ла малдан алган продукциянын эдип алар баазы бийиктейт.

Өткөн 1986 жылда малга азырал белетеер ле аштын түжүмин жуунадар иш, онын алдындагы жылдарга көрө, жакшы өткөн. Кажы ла гектардан 11,7 центнерден аш жуунадылган. 41 мун гектар солук сүрүлген, 8 мун гектар ару пар белетелген. Кыраларга өтөкти көп тартып төккөн.

Je жер ижинде керектер бүгүнгү күндеги некетелерди жеткилдебей туру. Малдын азыралы кезик жерлерде ас, чындыйы коомой белетелген. Чой райондо азырал белетеер

план — 62, Ондой райондо — 70 процентке бүтти. Паспаулдагы, Ийиндеги ле Амурдагы совхозтордо, «Искра» колхозто мал торолоордын жанында кыштап жат. Эки хозяйство—Кайтанактагы совхоз ло «Чуйское» ОПХ аштын түжүмин гектардан 12 центнерден ажыра жуунаткан болзо, бирме хозяйство он центнерден ас жуунаткан.

Кебезендеги совхоз, Ондой райондо Калининнинг адыла адалган ла «Искра» колхозтор жаңыс жылдык өлөңдөрдүн түжүмин, Амурдагы ла Карагайдагы совхозтор, Кан-Оозы райондо «Путь к коммунизму» ла «Ленинский наказ» колхозтор көп жыл өзөр өлөңдөрдүн түжүмин сүреен ас жуунаттылар, жаңыс ла аштын ла азырал эдер культуралардын түжүми жабыс болуп турганынан улам хозяйстволор 30 мун тонного шыдар азыралды жетире белетеп албай жадылар.

Он экинчи беш жылдыкта малдан алган продукталарды көптөдөри жагынан планды бүдүрери азырал белетеер ишти чек жагырта төзөөрин керексийт. Азырал белетеерин кажы ла жыл 8 процентке көптөдип барала, беш жылдыктын учында 240—250 мун тонного жетирер, чыңдыйын жаранды-рар керек.

Малдын азыралын тыгыдатан төс уулымжылар: бийик чыңдыйлу аш, сенаж ла жабынтылу таскактын алдына эзинделтип кургада ла, пресстеген өлөң белетеери, рапсты элбеде тузаланары, азырал корнеплодторды кыралап өскүрери. Жабыс жерлерде турган хозяйстволор кукурузаны элбеде кыралап өскүрерге жараар.

1986 жылда интенсивный технологияла 500 гектар кырада аш үрендеп өскүрген болзо, беш жылдыктын учында 7,5 мун гектарда, эмезе бастыра кыралардын 18 процентинде өскүрилер. Баштапкы ченемел бу технологиянын жаан астамдузын көргүзөт. Темдектезе, Кан-Оозы райондо «Путь Ленина» колхозто 70 гектар кырада ашты интенсивный технологияла өскүреле, кажы ла гектардан 25 центнерден, эмезе тегин технологияла өскүргенинен эки катап көп өскүрүп жуунаткан.

Хозяйстволор бышкан ашты бойынын өйинде жуунатпай турганынан улам түжүмнен көп жылыту болуп жат. Көп аш идиргендердин, складтарын, кургадар хозяйствонун жазагы коомой болгонынан улам жылыып туру. Бу ла жуук жылдардын туркунына аштын түжүмин жуунадар ишти 15 күнге жетире кыскартар керек. Анайда эдер арга бар. Былтыр областта ашты бир айдын туркунына

жуунадарда, Эжегандагы ла Кенгидеги совхозтор 18 — 20 күннинг туркунына жуунадып божоткон.

Эмди кажы ла райондо ло хозяйстводо өткөн жылдагы ишти аяруга алып, үзеери комбайнерлорды үредип беле-тейле, аш жуунадарына комбайнер эки смена иштеер эдер керек. Бу сурак аайынча партиянын обкомынын жөбин жүрүмде бүдүрип, Майма ла Кан-Оозы райондордо комбайнерлорды үредип турулар. Же Шебалин ле Көксуу-Оозы райондордо эмдиге жетире үредү ачылгалак.

Кышкы өйдө комбайнерлорды үредип белетеп алар, күскиде, аш жуунадар өйдө, олордын ижин эки сменала төзөөр. Ашты жуунадарында вахтала иштеер эп-арганы тузаланып көрөр. Комбайнерлор бийик арбынду иштенер айалга төзөөр: изү курсакла азыраар, культурный жеткил-деер. Мехидиргендер, асфальттаган площадкалар, склад-тар жазап белетеп алар.

Жердин кыртыжын жарандыраар ишти мынан ары там элбедер. Өлөң чабатан жерлердин түжүмин жарандыраар. Кажы ла совхозто ло колхозто өлөң эдер жерлердин ле одорлордын түжүмин бийиктедер план болор учурлу. Одорлорды тепсетпей, солыштырып тузаланар, аргалу бол-зо чедендеп турар керек.

Көп азыралды сугарылган жерлерден эдип алар. Он экинчи бешжылдыкта кыралар ла одорлор сугаратан жазал-дар эдерине 30,5 миллион салковой чыгымдалар, эмезе он биринчи бешжылдыктагызынан 1,7 катап көп. Беш жылдын туркунына жаңы 11 мунг гектар жер сугарылар. Областьта бастыра сугарылган жерлер 35 мунг гектарды ажар.

Мелиорацияда темдектелген иштердин планы бүдери чочыдат. Былтыр 2,4 мунг гектар жерде мелиорация өткү-рер планды «Горно-Алтайсксуустрой» трест жүк ле 50 про-центке бүдүргөн. Быжыл 1987 жылда темдектелген иштерди бүдүргенине үзеери, өткөн жылда жетире этпеген иштерди эдер керек.

Азыралды текши көптөдип турганыла, чындыйын жарандырганыла коштой, олорды тузаланарын билгир ле чике төзөөри керектү. Азыралды ток эдип байгызар арга-лар бар: микроэлементтерди, кальцийди, витаминдерди, белокты кожымактаарга жараар. Анайда эдерге малдын бастыра азыралы жаңыс ла азырал белетеер цех ажыра өдөр учурлу. Андый амадуларла бу өдүп жаткан бешжыл-дыкта 15 азыралцех ле азыралкухня эдип алары темдек-телген.

Улусты маала ажыла, картошколо жеткилдееринде

једикпестер көп. Бистин областьта научный шиндеп көргөниле болзо, кажы ла кижиге жыл чыгара 90 килограмм маала ажы керектү, келижип турганы десе жүк ле 45 килограмм. Бу једикпести јоголторго бешжылдыктын учына јетире общественный сектордо жылына маала ажын өскүрип аларын 4 мун тонно, картошканы 2 мун тонно јетирер керек.

Бийик јерлердеги (Кош-Агаш ла Улаган) райондордон өскөзи улузын маала ажыла бойлоры јеткилдеер учурлу. Эликманардагы совхоз керектү маала ашты өскүрип жуунадала, Горно-Алтайск городтын улузын ла гидростроительдердин јаңы городын јеткилдеер.

Областьтын улузын маала ажыла, картошколо үзүк јок јеткилдеерге теплицалар ла түжүмди корулап чеберлейтен јакшы јазалду складтар керек. Андый складтар Горно-Алтайск городто једишпейт, райондордын төс јурттары 53 процентке јеткилделген, колхозтордо ло совхозтордо озор јок деп айдарга јараар.

Эмди бар теплицалар јуртаган кажы ла кижиге 2,7 килограмм маала ажын берип јат, норма аайынча десе 15 килограмм керектү.

Областьтын хозяйстволорында өскүрип алып турган картошканын түжүми сүреен јабыс. Былтыргы јылда кажы ла гектардан 60 центнерден жуунадылды. Абайдагы совхозто — 5, Күпчегендеги совхозто — 10 центнерден жуунадылган.

Мал өскүрер иште механизация эдери аңылу ајару керексип туру. Бүгүңги күнде бастыра иштердин жүк ле 27 процентин машиналар эдип јат. Керек десе, нургулай механизациялу фермаларда бастыра иштердин 110 процентин колло эдип јадылар.

Көп колхозтордо ло совхозтордо технический кичеemel коомой болгон, јазалдар бойынын ойинде эдилбей турганынан улам көп техника туруп јат. Бастыра областьта жылдын ла орто тооло 1100 машина ла механизм тузаланылбайт.

Хозяйстволордын көп нургунында јуртхозтехниканы белетеер иш озорды машиналардын двoryнда тургусканыла божоп јат. Кезиктеринде анайда да этпей јадылар. Темдектезе, Шебалиндеги совхозто машиналар турар двор өлөңлө туй өскөн, техника анар-мынар тургузылган, озорды кичеep көрүп турган аңылу кижии јок.

Турачак, Шебалин ле Улаган райондордын хозяйство-

лорында кўйдүрер ле сүркүштеер немелерди чыгымдап турганында кандый бир чокум ээжи, учет жок.

Јурт јерлерде улус јадар туралар тудар иш элбеп те турза, туралар једишпей туру. Бу иште озочыл хозјайстволор: Улагандагы, Амурдагы, Јабагандагы, Кенидеги совхозтор, Лениннинг адыла адалган, «Кызыл Чолмон» колхозтор өткөн бешјылдыкта 16—20 квартирадан туткандар. Је олор до крайдын озочыл хозјайстволорынан сондоп турулар.

КПСС-тин XXVII съезди 2000-чы јылга кажы ла билени башка квартирала јеткилдеер задача тургускан. Съездтин јобин бүдүрип, бастыра улусты квартирала јеткилдеер задачаны 1995 јылга јетире бүдүрери јанынан Кан-Оозы райондо XXII партсъездтин адыла адалган колхозтын, Ыныргыдагы совхозтын, Кош-Агаштагы ПМК-нын, «Горно-Алтайскуустрой» тресттин Кан-Оозындагы, Чойдогы ла Турачактагы ХСУ-ларынын баштанкайын партиянын обкомынын бюросы јаратты.

Јурттарды јарандыратан программа аайынча совхозтордын ла колхозтордын төс јурттарында, кажы ла јаан јуртта эмдиги өйдиг некектелерине јарап турган школдор, участковый больница эмезе амбулатория, клуб эмезе Културанын туразы, магазиндер, столовыйлар, бытовой ло коммунальный јеткилдештин предприятиялери болор учурлу.

Малчылардын ыраактагы турлуларында улус јадар тураларды тударына, олорды культурно-бытовой јеткилдеерине партийный ајару керектү.

Јурттарды социальный јангыртары — государствонын, албатынын политический јаан учурлу текши задачазы болуп јат. Бу задачаны бүдүреринде партийный комитеттер, советский ле хозјайственный органдар, партийный, профсоюзный ла комсомольский организациялар каруулу.

Јурт хозјайствоны тыгыда өскүрер ле јаан једимдү эдип алатан задачаларды бүдүрери агропромышленный производствонын бастыра ишчилери экономический билгирлерин тыгыдып аларын керексийт. Эмди кыштын јарамыкту өйинде јурт хозјайстводо ончо ишчилер чокум экономиканы, ишти чике төзөөрин, јангы технологияны, озочыл ченемелди үренип, билип алар учурлу.

Аш-курсактын программазын бүдүрери јанынан

партиянын политический ижин өткүреринде аңылу учур КПСС-тин райкомдорына ла олордын качыларына, хозйстволордын парткомдорына берилген. Олордын задачазы—аграрный сектордо хозйственный башкараачылардын ордына иштебей, ологро научно-технический өзүмнин једимдерине јөмөнип, жаңы эп-сүмеле иш башкараына ишчилерди экономический ле моральный јилбиркедер аргаларды билгир тузаланаына болужары.

Бастыра јартамал-политический ишти механизаторлор, малчы, строитель иштеп турган јерде, пландар бүдетен јерде өткүрер керек. Улусты үредер, оморкодор, ишке јилбиркедер, баштаңкайына јөмөлтө эдери — кажы ла коммунисттин задачазы.

Азыйда райондор бүдүрерге келишкен көп хозйственный керектерди эмди РАПО, онын специалисттери бүдүрерине берер керек. Партишчилерге јартамал-политический иш өткүрерине, кадрлар талдап тургузарына, олордн үредип тазыктыарына, шинжүнинг сурактарына, улустын билгирин тыңыдарына, дисциплинаны тыңыдарына јаан ајару эдерге келижип јат.

Күнүн сайынгы хозйственный керектерди, јенгил де, уур да иштерди колхозтордын председателдерине ле совхозтордын директорларына бүдүрерге келижет. Олорды улай солып турганынан хозйствого тын туза болбой јат. Председатель эмезе директор 5—10 јыл солынбай улай иштеп келген колхозто эмезе совхозто керектер јакшы болуп турарын јүрүм көргүзет. Директорлордын тоозында нөк. Золотарев Ю. С., председателдердин ортодо П. Е. Кудачин, М. И. Версимбаев, Б. У. Карулов анайда узак иштеп, јакшы једимдерге једип алдылар. Андый башкараачыларды чеберлеер, ологро киленкей болор, кер-мар јастырза, јарабас неме боло берзе, бойыннын ойинде партийный некекте эдип, јастырганын түзедерге болужар керек.

Калганчы өйдө көп колхозтордын председателдерине, совхозтордын директорларына јиит специалисттер турдылар. Олор кандый ла күч ишти башкара, јаан задачаны бүдүрер аргалу. Партийный комитеттерден бу јиит башкараачыларга болуш керектү.

Бүгүн Туулу Алтайдын јурт јерлеринде 7,3 мунг коммунист иштейт. Олордын тал-ортозына шыдары — јурт хозйстводо. Калганчы эки јылда партияга 270 малчы ла

механизатор алган. Андый иште коммунисттердин тоозы көптөгөни жаңы цеховой парторганизациялар ла партгруппалар төзөөр арга берди. Колхозтордо ло совхозтордо 271 цеховой партийный организация, подрядла иштеп турган 86 өмөликте партийный ла партийно-комсомольский группалар, 285 бригадада парторганизациялар иштеп жат.

Је оныла коштой јурт јерлерде партийный иште једикпестер барын темдектеер керек. Калганчы эки јылдын туркунына 14 совхозто—механизаторлордон, 11 хозяйстводо—мал өскүрөөчилерден бир де кижини партияга албаган. Мал өскүрөөчилердин ортодо коммунисттердин тоозы 12,3 процент болгонынан ашпай туру. Кош-Агаш, Майма, Ондой, Көксуу-Оозы райондордо дезе астады. Механизаторлордын тоозында коммунисттер 20 процентке јетире астаган. Подрядла иштеп турган өмөликтердин тал-ортозында бир де коммунист јок.

▼ Партиянын райкомдоры, баштамы партийный организациялар партияга малчыларды ла механизаторлорды алары јанынан ишти тыгыдар, подрядный бригадаларга парторганизаторлор ийер, олардо партийный ла комсомольский группалар төзөөр учурлу.

Хозрасчетты тузаланарына, бригаданын подряддыла иштеерине партийный шинжү керектү.

Јурт хозяйстводо ишти тыгыдары, јангырта төзөп, јаан једимдү эдип алары идеологический иштинге кеми бийик болгонынан камаанду. Экономический үредүнинг системазында школдордын ижин јурт јерде хозяйственный иштинге ле социальный өзүмнинг задачаларыла колбулу төзөөр керек. Кезик үрөөчилер бойлорынын социалистический молјуларын экономический јартап болбой туратаны—үредүнинг јаан једикпези.

Көргүзүлү агитация сондогон. Ол ажыра бир килограмм беске кожуганынын баазын, центнер азыралдын, аштын, түктин, сүттин иштеп алар баазын, оны јабызадар аргаларды көргүзөр керек.

Јурт хозяйствоны текши јарандырып, мал өскүреринде ле јер ижинде јангыртулар эдип, этти, сүтти, түкти ле малдан алар өскө дө продукталарды көптөдөри јанынан быылгы јылда — Улу Октябрьдын 70-чы јылдыгына јаан задачалар тургузылган. Областын ишкүчиле јаткандары, партийный организацияга баштадып, ол задачаларды јегүлү бүдүрер аргалу.

БЕШЈЫЛДЫККА — ЭРЧИМДУ ИШ ЛЕ ЧЫНДЫЙ **(СССР-дин Төс Статистический Управлениезинин** **јетирулеринен. Тоолор ло керектер).**

1986 жылда КПСС-тин XXVII съединин јөптөрин бү-
дүрип, СССР-дин албаты-хозяйствозын өскүреринде јакшы
једимдерге једип алдыс. Общественын јүрүминде јаан
јаңыртулар болуп јат. Национальный кирелте 590 мил-
лиард салковой болды. Промышленность эткен продукция,
онын алдындагы жылга көрө, 39 миллиард салковойго
өзөлө, 840 миллиард салковойго јеткен. Јурт хозяйстводо
219,2 миллиард салковойдын продукциязы эдилген. Ол он
биринчи бешјылдыкта кажы ла јыл сайын орто тооло эдип
алын турганынан 17,5 миллиард салковойго, эмезе 9 г
центке көп.

СССР-дин тышјанындагы садузы 130 миллиард салко-
вой болды. Онын 67 проценти социалистический государ-
стволорго келижип јат. Совет Союз гран ары јанында 70
ороонго экономический ле технический болуш берген.

Иштеп турган ишмекчилердин ле служащийлердин
тоозы 118,5 миллион, колхозчылардын — 12,8 миллион
кижи. Албаты-хозяйстводо бийик ле орто үредүлү 35 мил-
лион специалист иштейт. Профессионально-технический
училищелер 2,6 миллион квалифицированный ишмекчини
үредип белетеген.

Промышленность

1986 жылда продукцияны эдип чыгарала табыштырар
план 101 процентке бүткен. Газ, таш-көмүр казып алар,
болот кайылтар, автомобильдер, станоктор, чотойтон тех-
ника, чаазын, мебель, өскө дө јаан учурлу продукция эдер
план ажыра бүткен.

Иштин арбыны план аайынча 4,1 процентке өзөр орды
на 4,6 процентке өскөн.

Планга ўзеери 14 миллион кубометр газ, 17 миллион тонн таш-кўмўр казып алган. Ол ок ойдо нефть казып алар план 2 миллион тоннго жетире бўтпеген. Чернобыльдагы АЭС бертингенинен улам электроэнергия иштеп алатан план жетире бўтпеди.

1986 жылда албаты тузаланатан товарлар 313 миллиард салковойго эдилген, эмезе 1985 жылдагызынан 5 процентке көп эдилген. Албаты тузаланаар товарларды, темдектезе, бөстөрди, трикотаж эдимдерди, радиоприемниктерди, мебельди ле өскөзин де эдип чыгарар жакылта ажыра бүтти. Ол ок ойдо көктөгөн кийим, сүрүк өдүк, спорттоварлар эдер план бўтпеди. Карган улустын кийими ас эдилди. Кийим жунар машиналардын, өнгдү телевизорлордын чын-айы коомой.

Агропромышленный комплекс

Журт хозяйствонын продукциязынын текши кеми, 1985 жылдагызына көрө, 5,1 процентке көптөбөн. Бу продукция Узбекистаннан, Туркмениядан ла Азербайджаннан өскө ончо союзный республикаларда өсти.

Журт хозяйстводо иштин арбыны план аайынча 6,7 проценттин ордына 6,9 процентке, аш-курсактын промышленнозында 5 процентке өскөн.

Колхозтордын ла совхозтордын ижинде кирелте, онын алдындагы жылга көрө, 12 процентке көптөйлө, 23 миллиард салковой болды. Же оныла коштой ороондо 6 мунг колхоз ло совхоз өткөн жылда журтхозяйственный продукцияны иштеп алар баазын жабызадып болбой салала, жылды чыгымду божоттылар.

1986 жылда ороондо ашты — 10, хлопкты — 8,23, сахарный свекланы — 79,3, күнкакты — 5,3, картошканы — 87,2, маала ажын 29,7 миллион тарн жуунатканы. Аштын түжүми кажы ла гектарда 18 центнер болды.

10,	хлопкты	8,23,
79,3,	күнкакты	5,3,
87,2,	маала ажын	29,7 миллион
тарн жуунатканы		
Аштын түжүми	кажы ла гектарда	18 центнер болды,

эмезе он биринчи бешжылдыкта кажы ла жыл орто тооло
өскүрүп жуунадып алганынан 21 процентке бийик.

Колхозтордо ло совхозтордо иштеп алган эт—8, сүт—5,
жымыртка 6 процентке өскөн. Кажы ла уйдан саап алган
сүт 151 килограммга көптөди.

Государственного эт садып алар план—106, жымыртка—109,
түк садып алары—104 процентке бүткен.

Эт ле эттен эткен продукция эдер план—103, колбаса
эдери—103, балыктан жазаган продукция—106, саржу—106,
сыр—100,2, маргарин—100,2, сахар эдери 91 процентке
бүткен.

Аракы эдери 35 процентке астаган.

Аш-курсақтың программазын бүдүрерине 62 миллиард
салковой чыгымдалган. Капитальный строительного бас-
тыразы 193 миллиард салковой чыгымдалган.

Пермьдеги ГРЭС-те, Калининдеги, Запорожьедеги, Ров-
нодогы АЭС-терде, кезик гидроэлектростанцияларда жаңы
турбиналар иштеп баштаган. Жаңы шахталар, рудниктер
бүттилер. Осколдогы электромеханический комбинатта,
Алтыгы-Тагилдеги ле Магнитогорсктагы металлургический
комбинаттарда жаңы цехтер продукция берип баштаган.
Өскө дө көп предприятиялер бүткен.

Транспорт коштоор ло пассажирлер тартар планды бү-
дүрди. Ле пассажирлерди жеткилдееринде, транспорттын
ижининг чыгындында једикпестер эмди де көп.

Социальный өзүм

Ишмекчилердин ле служащийлердин орто тооло ай
сайын иштеп алып турган акча јалы 1986 жылда 195 сал-
ковой болды (1985 жылда 190 салковой болгон). Колхоз-
чылардын ижи учун төдөп турганы 153 салковойдон 159
салковойго јетире бийиктеди.

Улус текши тузаланар общественный фондтордон 153 миллиард салковой јенгилтелер ле болуш акча алдылар. Ол 1985 жылдагызынан 6 миллиард салковойго көп. Оны јаба алгажын, ишмекчилердин ле служащийлердин ишјалы айына 277 салковой, колхозчылардын кирелтези 231 салковой болор.

Государственный ла кооперативный саду 331,9 миллиард салковойго јетти, эмезе 1985 жылга көрө, 19,5 миллиард салковойго көптөгөн.

1986 жылда ичи 118,2 миллион квадратный метр туралар тудулган, эмезе 2,1 миллион јакшы јазалду јангы квартира бүткен. 10 миллионнон ажыра кижии јангы квартираларга кирген.

Садтарда ла ясляларда 16,5 миллион бала јүрүп јат. Бийик үредүлү заведениелер 0,8 миллион специалист белетеген, 1,3 миллион кижии аңылу орто үредүлү заведениелерди үренип божоткон. Өткөн жылдын учында 164 миллион кижии бийик ле орто үредүлү болды.

1986 жылда 2 миллиардтан ажыра книгелер ле брошюралар кепке базылып чыккан. Ороондо 134 мунг библиотека, 138 мунг клуб ла Културанын туралары, 152 мунг кино-установка, 2 мунг музей ле 600 профессиональный театр иштеген.

Өткөн жылда врачтардын тоозы 32 мунга, больницаларда орындар 56 мунга көптөди. 10 мунг кижиге 43 врач, 130 орын келижет.

Ороондо өткөн жылда улустын тоозы 2,9 миллионго көптөйлө, 1987 жылдын баштапкы январьда Совет Союзта јуртап јаткан улустын тоозы 281,7 миллион кижии болды.

JAШOCKYPMДИ JYPTTA JИЛБИРКЕДИП ИШТЕП APTTYAPЫ

Совет общественонун алдында жаан жаңгыртулар эдетен задача турат. Эмдиги өйдө социально-экономический өзүмдү түргендеткен жаан једимдерге једип алатан аргалардын бирүзи—научно-технический өзүмде, общественный прсизводстводо кижн эрчимдү туружатаны, кижинин учурын бийиктетени, онын квалификациязын, билгирын тыныдары, онын амадузы, сагыш-шүүлтези, ченемели боло берди.

Экономический, социальный ла духовный жүрүмде темдектелген бастыра задачалар ла пландар кижиле, онын ижиле, жүрүмиле көнү колбулу. Шак ла андый шүүлтелер аайынча КПСС-тин XXVII съезди улусты ишке чике тузаланары жанынаг темдектеген политика тургузылган.

Ол политика аайынча бийик квалификациялуу ишти чике тузаланарына, кижиге специальнозы аайынча иш берери, иштенерге ле жүрүмге жарамыкту айалга тѳѳѳри, ишчинин социально-бытовой керексигенин жеткилдеери жаан учурлу боло берди.

Улуузынын көп нургуны журт хозайстводогы иштерде иштеген бистинг областька иштенер улусты, анчада ла я-шөскүримди журтта иштедип арттыары жаан учурлу.

Журт хозияйствонунг материално-технический арга-чыдалы тынгыганы, техника көптөгөни квалификациязы тыгжиит ишчилерди белетеерин, жашөскүримди мал өскүрерине ле јалан ижине тазыктыгарын керексийт.

Оныла колбой партия ла государство журт јердеги проф-техучилищелердин ижин јарандылары, специалисттер белетеер иштин чыгдыйын бийиктедери, журттагы јашоо-куримди бастыразын журт хозяйстводо иштерге үредери, школьниктерди хозяйство керексигени аайынча иштерге темиктирери јанынан јаан иш өткүрерин темдектедилер.

Журт јердеги јашөскүримди механизатордын специаль-
нозына үдерине ағылу учур берилип јат. Ненин учун
десе, журттагы киж, канайда да иштеп турза, кандый бир
технический специальностьту болгоны јакшы.

Профессия алар арга берери, кандый бир специальность-

ко ўредип алары иштеер улусты журт жерде арттыраарына кыйалта жоктон керектү.

Областьта калганчы жылдарда школьниктерге ле жашоокуримге профессиональный ууламжы беретен иш ондоло берерде, журттагы профтехучилищелерге ўренчиктер алар план бўдўп туру.

Профтехучилищелерде профууламжы берери жанынан иштейтен план бар, олоодогы ўредўчилерди ле мастерлерди областьтын школдоры сайын профууламжы беречилер эдип кўстўп салган. Профтехучилищелердин ишчилери школьниктерле, олоордын ада-энелериле тушташкылайт, областьтын радиозы, райондордогы радиогазеттер ажыра куучындап, газеттерге статья бичип, ўренип, механизатордын специальносун алсын деп, жашоокуримнин ортодо агитация ўткўрип жадылар.

Кезик жерлердеги школдордо, хозяйстволордо ўренип, профессия аларына ууланган агитация хозяйствого кандый специальностту ишчилер керектўзин аяруга албай, калай ўдўп турганын темдектеер керек. Кўп учуралда журттагы жашоокурим андагы сохозко эмезе колхозко кандый специальностту ишчилер керектўзин билбей жадылар.

Хозяйство ўзўп баратан жолды, оныла колбой эртен кандый специалисттер керектў болотонун жашоокурим билбей турганы олоорго журт хозяйстводо иштейтен профессия талдап алар арга бербей жат. Темдектезе, былтыр Маймала Шебалин райондордын 6 хозяйствозы СПТУ-де ўренерине 6 киж ийгендер, олоордо дезе, 33 механизатор жедишпей жат.

Механизаторлор солынып, жедишпей турган айалгада школды ўренип божоткон балдардан ажындыра талдап, профтехучилищелерге ийгени тузалу болор.

Школдын кийнинде профтехучилищеде ўренип, теоретический билгири тын уулдар журтхозяйственный техниканы женил ле тўрген билип аларын практика керелейт. Научно-технический ўзўмди тўргендедер задачаны бўдўреринде бу жаан учурлу болуп жат.

Кезикте профтехучилищени ўредип божоткон иит механизаторлор журтхозяйственный техниканы коомой билип жадылар. Ол училищелерде производственный ўредў ўткўрерине керекту материально-технический база уйан болгоныла колбулу. Темдектезе, Маймадагы СПТУ-да агрономия ла журтхозяйственный машиналар аайынча кабинеттер коомой жазалган, жагы техника жедишпейт, произ-

водственный ўредўнинг мастерлери улай ла солынып жат. Училищеде техникала иштеерине жетире ўренип албаган механизаторлорды хозияйстводо иштеп турган ойдо ўзеери ўредип тазыктырарга келижет. Көп ой лө ўзеери чыгымдар керек болуп жат. Ого ўзеери училищени ўренип божоткон жиит уул баштап иштен жалтанып жүреле, ононг иштеер күүни келбей барардан маат жок. Оны аяруга алып, жиит механизаторго баштапкы ла кўнненг ала быжу наставник көстөп берер керек.

Жиит механизаторлорды ўредип белетееринде производственный практиканын учуры сўреен жаан. Бисте училищелердин производственный технический базалары уян болгонына ўзеери производственный практика өдөтөн социально-бытовой айалга эмдиги өйдин некетелерине жарабай турганын айдар керек. Маймадагы СПТУ-да бар 5 базовый хозияйствонун төртүзинде практиканттар иштентен ле амыранатан жарамыкту айалга жок.

Училищелерди ўренип божоткон улусты ишке чике ле билгир ўлештирери колхозторды ла совхозторды механизаторлорло жеткилдееринде база жаан учурлу. Училищенин кийнинде көп улус иштезин деп ийген јер јаар барбай, бойынын төрөл журтына јана берип турган учун кезик хозияйстволордо артык, ологро тракторлор једишпейт, кезиктеринде чек жок эмезе ас. Бу учуралдар экилеси жаан једикпес болуп жат.

1986 јылдарда журт профтехучилищелерди ўренип божоткон 37 кижини 6 хозияйствого ийген. Ононг јылдын учында шиндеп көрөрдө, ол хозияйстволорго јүк ле 22 киж (59,4 %) барала иштегени јарталган. Онын алдындагы 1985 јылда училищелерди божоткон 28 кижиден ийген хозияйстволордо јүк ле 9 киж (32,1 %) иштеген. Арткандары кайда барганы — јарты жок. Училищени ўренип божоткон механизаторго специальнозы аайынча иш бербей туратаны база учурап жат.

Механизаторлор бир хозияйстводо токынап иштебей, көп солынып туратаны бар. Онын шылтагы—јашөскүрим јилбиркеп, бийик арбынду иштенетен, иштен чөлөө өйдө тузалу амыранатан, ўренип, бойынын билгирин тынгыдатан жарамыкту арга бербей турганы, социалистический мөрөйди төзөгөнинде жаан тутактар бар болгоны, специальнозы аайынча ишле жеткилдебей турганы.

СПТУ-ны ўренип божоткон жиит механизаторго биле төзөп аларга болужып, оны хозияйстводо јилбиркедип иш-

тедер органы бистинг областьта көп колхозтор ло совхозтор тузаланбай жадылар.

Каа-жаа хозяйстволор андый болушты берзе де, сүреен ас бергилейт. Шебалин райондо «Семинский» совхоз эки механизаторго кажызына ла 500 салковойдон берер ордына жүк ле 150 салковойдон берген. Андый ас акчала журт ту- дарга нени садып аларын?

Хозяйстволор механизаторлорго болужарында, журтап жадар турала жеткилдееринде кымакайланала, көпти жы- лыткылайт—науканын ла техниканын жаңы једимдерин журт хозяйстводо тузаланып иштейтен јиит механизаторлор иштебей, жүре бергилейт.

Јашөскүримди журтта иштедип арттыратан база бир быжу органы — черүден јанган уулдарды бойынын төрөл јерине јанып келеле, бойынын хозяйствозында јилбиркеп иштедетен экономический, социальный, моральный арга- ларды жеткил тузаланбай жадыс. Јашөскүрим бойын хозяй- стводо, журтта керектү кижии деп сананып жүрзе, журт јердеги ончо керектерде эрчимдү туружар.

Профтехучилищелерде башка-башка профессияла иштеп билер ишмекчилерди, жаңыс ла техникала иштеерине эмес, је анайда ок жүзүн-башка иштердин жаңы эп-сүмезин, тех- нологиязын билер улусты үредип белетегени јашөскүрим журт хозяйстводо эрчимдү иштенгедий телкем јолдор ачар, уулдардын ла кыстардын иштенер аргаларын элбедер.

Јурт јерлерде орто үредү алган јашөскүрим тапкыр шүүлтелү иштенерге јүткийт. Олор баштап иш талдаарда «күүнине јараган иш», «јилбилү иш», «творческий иш» болорын некеп жадылар.

Бистинг областтын журтхозяйственный производсто- зында јашөскүримнин ортодо рационализация ла изобре- тение эдер аргалар јок. Јурт јерлерде јиит рационализаторлор, городко көрө, ас. Тапкыр шүүлтеге буудак эдип турган шылтактар: ченелте эдер айалга јок болгоны, научно-тех- нический јетирүлер ас болуп турганы, ченемел ле билгирлер ас болгоны ла жаңы шүүлтеге јол ачкадый өскө дө көп керектер журт јерде болбой турганы дежет. Ого јөпсинерге јарабас. Андый једикпес-тутактарды јоголторго, јашөскүрим бойынын билгирин, тапкыр шүүлтезин, эп-сүмеле тузала- нып, творческий иштенерине бастыра аргаларла јөмөлтө эдер керек.

Л. С. ТУЮНЧЕКОВА,
пединститутта полтэкономиянын кафедра-
зынын баш преподаватели

АФРИКА: ИЧКЕРИ ӨЗӨРИНЕ КҮЧ ЖОЛ

Африка—бойынын кемиле Евразиянын кийинде экинчи материк. Коштойындагы ортолыктарла кожо жер үстинин бежинчи үлүзүндө туруп жат. Континентте журтаган улустын тоозы 550 миллион кижини ашты. Көп тоолу албатылары башка-башка 1500 тилле куучындайт.

Лирменчи чак башталарда Африкада жүк ле эки жайым государство—Либерея ла Эфиопия бар болды. Бүгүн континентте 50-нөн ажыра камааны жок государство бар, олардын ортодо оннон ажыразы: Алжир, Ангола, Бенин, Конго, Гвинея-Биссау, Мадагаскар, Мозамбик, Танзания, Эфиопия, Зимбабве, Буркина Басо ло өскөлөри де социализмге барар ууламжылу жолго турдылар.

Африкада көп государстволор кожулбагандардын кыймыгузында эрчимдү туружып жадылар. Танзания ядерный жуу-жепселдерди көптөдөрүн некеп тартыжып турган «Делидеги алтуга» кирип жат. 1986 жылда Зимбабве республиканын төс городында Харареде кожулбаган ороондордын башчыларынын VIII конференциязы иштегени Африканын жайымданган государстволорынын телекейлик политикада учуры бийиктегенин керелейт.

Эмдиги өйдөги Африканын политический айалгазы эки керекле аныланат. Баштапкызы, — колониальный базынчыктан айрылып жайымданган, анчада ла социалистический ууламжылу государстволордо демократический жаңыртулар элбеп ле тереңжип турганы. Экинчизи,—континенттин түштүгинде Намибияда ла ЮАР-да жайымданары учун революционный тартыжу элбеп, тереңжий бергени.

Телекейде айалга текши катулана берген өйдө Африкада прогрессивный ийделер күч айалгада ичкери көндүгип, бойынын жолыла барып жадылар. Калганчы өйдө Африканын албатыларынын жүрүминде уур-күчтер империалисттер, элден озо Американын империализми бу континентте национальный жайымданары учун тартыжуны жоголтот амадула каршулу иш өткүрип турганынан улам тынгыды.

Мындагы ороондор бойынын өзүминде тын сондогоны, ого үзеери империализм базынчыктап турганы текши айал-

ганы там уурладат. Телекейдеги промышленный производство Африканын үлүзи жүк ле 0,9 процент. ООН-нын чотогонула болзо, Африкада 26 государство телекейде эн уйан өзүмдү ороондордын тоозына кирип жат, 30 миллион кижги курсагына јединбей торолойт, база 120 миллион кижги торолоордын бери јанында, јокту жүрүмде.

Африкада улустын тоозы жылдын ла 2,8 процентке өзүп турарда, калганчы јирме жылда аш-курсак эдери жүк ле 1,9 процентке өскөн. Африканын ороондорынын ла күнбадыштагы империалист государстволордын ортодо саду-экономический колбулар тең праволу эмес болгоны континенттеги ороондорды түредет. Керек неде дезе, күнбадыштагы монополиялар бойлорынын промышленный товарларын Африкадагы ороондорго экелип, бийик баала садып, бу ороондордон сырьены јенгил баала алып јадылар. Африканын ороондорына империалист монополиялардын бийик баалу промтоварларын эрик јок аларга келижет. Ненин учун дезе, бойлорында промышленность тынгалак. Анайда Африканын ороондоры жылына 6 миллиард долларды јылыйткылайт.

Јагы өзөөчи јиит государстволор, анчада ла Африкадагы ороондор бастыразы түрени боло бергенин КПСС-тин XXVII съезди темдектеген. Калганчы жылдарда Африкада көп ороондордын јеринде тын күйгек болгоны анда јуртаган албатыга тын түбек экелген. Калганчы беш жылда кижги бажына келижип турган кирелте 12 процентке јабызады.

Африкадагы ороондордын эмдиги өйдөги социально-экономический айалгазы Күнбадыш Африканы тоноп, онын өзүмине буудак эдип турганын керелейт. Базынчыктайтан аргалардын бирүзи — Күнбадышка төлү өзүп турганы. Эмди континенттеги государстволордын империалист монополияларга төлүзи 170 миллиард долларга шыдар. США-нын шинжүзинде ле онон камаанду акча-јөөжө башкарап телекейлик организациялар Африкадагы ороондордын хозяйствозын план аайынча өскүрерине буудак эдип, экономикада госсекторды јайрадала, јаан капиталга, транснациональный корпорацияларга јарамыкту аргалар јеткилдеерге амадап јадылар.

ООН-нын Генеральный Ассамблеязынын 1986 жылда май айдын учында Нью-Йоркта өткөн агылу сессиязы Африканын ороондорында экономический айалганы шүүшкен. Сессияда Африканын экономиказында кызалангды өдүп чыгарга телекейлик экономический колбуларда јаан

жангыртулар ла кубулталар эдери, кўнбадыштагы бай ороондор ло монополиялар жокту ороондорды базынарын, жөөжөзин тоноорын токтодоры керектүзи жарталды.

Бүгүнгү кўнде экономикада колбулар кандый болуп турганын Американын транснациональный компаниялары колониализмненг элден озо жайымданган ороондордын бирүзинде—Ганада иштеп турганын темдек эдип аламы. США-нын темир кайылтар компаниязы—ВИАЛКО Вольта суунын жарадында беленгир кайылтар завод тудары керегинде 1962 жылда Гананын башкарузыла договор эткен. Ол договор аайынча компания беленгирди кайылтар бастыра иштерди Ганада эдер предприятие эмес, США-нын жеринде предприятиелерден камаанду завод туткан. Анайда Гананын государственный жөөжөзи эмес, көп нургуны Американын монополиязынын жөөжөзи бололо, продукциянын, кирелтенин көбизин бойлоры алгылайт.

Колониализмненг жайымданган кийнинде өткөн жылдарда континенттин государстволоры хозяйственный ла культурный строителство бир эмеш једимдерге једип алдылар, национальный государстволор тынгыды. Бу ороондор телекейде бойлорынын праволоры учун тартыжуда өмөлөжөт.

Је андый да болзо, континенттин государстволорынын аялгазы кўч болуп артканча. Кўнбадыштагы империалист государстволорго Африканын ороондоры сондоп калганы јакшы. Онын учун олоор бу ороондордын экономиказы ла культуразы өнҗип өзөрине бастыра аргаларла чаптык эдип јадылар.

Колониализмненг јайыданган кийнинде өткөн жылдарда расизм ле колониализм артканча. ЮАР-дын башкараачылары Американын ла Кўбадыш Европанын капиталисттеринин јөмөлтөзиле апартеидти корулап аларга албадангылайт. Рацисттер Намибияга колдомдоп кирип алган, жөөжөзин тоноп, албаты калыгын кулданып турулар. Түштүк Африканын расисттери јалдап алган бандаларды «фронт јанындагы государстволорго» — Анголага, Мозамбикке, Замбияга, Лосотога, Ботванага удурлаштыра јуулажарга, каршулу ла шокчыл керектер эдерге ийип турулар.

Кўнбадыш, элден озо США Африканын көп јерлерин бойлорынын јилбүлери таркаган јер деп көрүп јадылар. Африканын көп государстволорын Вашингтон США-нын Төс командованиези (СЕНТКОМ) кирижер, түрген тузалар черүлер ийетен ороондордын тосына кошты. США-нын империализминин бу черүзи Африкада социалистический

ууламжылу жаңыртулар эдетен жолго турган, империализмге удурлашкан политикалу ороондордун керектерине кижер амадулу.

Африканын жаңы өзөөчи иит государстволорунда промышленностьты өскүрерине, күйгекле тартыжарга, журт хозяйстводо агротехнический иштин кемин бийиктедерге, транспортты ла связьты жарандыарга 2000-чы жылга жетире 150 миллиард доллардан ас эмес акча керектүзи чотолгон. Бастыра телекейде, ол тоодо Африкада жуу-жепселдерди көптөдөрин токтодып ийзе, ол кире акча табылар. Континенттин ороондоры жуулажар амадулу керектерге эмди ле жылына 15 миллиард доллар чыгымдап жадылар.

Африкадагы ороондордун Бирлингинин Организациязынын (ОАЕ-нин) члендери государстволордун башчыларынын 1984 жылда ноябрь айда Аддис-Абебада (Эфиопия) өткөн XX сессиязы Вашингтоннин ОАЕ бирлигин бузарга, онын империализмге удурлашкан тартыжузын сындырарга өткүрип турган каршулу ижин иле жартына чыгарып, туй соккон. Сессия жуу-жепселдерди астадары, Африкада ядерный жуу-жепсел жок болоры, жеткер жок болорын жеткилдеери жанынан аңылу резолюция жараткан.

Африканын амыр-энчүге күүнзеген эл-жоны жуу-жепселдерди көптөдөрин токтодоры, космоско чыгарбайтаны жанынан Совет Союзтын баштаңкайын жарадып ла жөмөп турулар. Оны 1985 жылда Ломе городто (Того государство) жеткер жок болорынын, жуу-жепселдерди жоголторынын, ичкери өзүмнинг сурактары аайынча континенттин историязында баштапкы конференция өткөни керелейт. Анда континентте ороондордун көп нургуны турушкан. Конференцияда турушкандар телекейде ле Африкада айалганы жымжадарына жөмөлтө эдери керегинде жөптөжөлө, оныла колбой СССР-дин амыр-энчү шүүлтелерин жараттылар.

Кожулбаган ороондордун башчыларынын Хараредеги конференциязы (1986 ж.) жуу-жепселдерди астадарына ла ядерный жуу-жепселдерди жоголторына аңылу аяру эткен.

Африканын государстволоры политический ле экономический камаан жок болорын тыңыдары, колониализмнег арткан-калганын учына жетире жоголторы жанынан өткүрип турган тартыжузын Совет Союз жарадып ла жөмөп туру. Ядерный жуу-жепселдерди жоголторы, космоско жуу-жепселдер чыгарбайтаны, ядерный жуу-чак башталар жеткерди астадары жанынан СССР эдип турган баштаңкайды Африкада журтаган калык жакшы ондоп, жөмөп турулар.

Африканын ороондорынын национальнй экономика-зын тыныдып өскүрерге Совет Союз болушкан да, болужып та јат. Бистин орооннын болужынын географиязы кажы ла јыл сайын элбеп, кеми бийиктеп туру.

СССР-дин болужыла континенттин башка-башка ороондорында үч јүстөг ажыра јаан учурлу албаты-хозяйственнй объекттер тудулып бүткен. Эмди ол ок кирези проекттелип ле тудулып јат. Көп нургуны объекттер производство колбулу.

Темдектезе, Египетте Асуандагы гидрокомплекс, Алжирде ле Нигерияда темир кайылтар заводтор, Эфиопияда, Анголада, Мозамбикте, Ливияда ла өскө дө ороондордо СССР-дин болужыла тудулган јаан учурлу предприятиелер бастыра континентте экономический өзүмге јөмөлтө эдип јат.

Африкада көп тоолу совет инженерлер, геологтор, нефтяниктер, күр салаачылар, врачтар, үредүчилер ле өскү дө јүзүн-башка специалисттер иштеп јадылар. Бистин ороон Африканын албатыларыла интернациональнй бирлик күүн-санаалу болгонын, түбек келген учуралда түрген болужып барарга белен болгонын Совет Союз Эфиопияда күйгектен улам болгон түбекти өдүп чыгарга болушканы кереледи.

Күнбадыш империалист государстволорго көрө, Совет Союз Африканын ороондорына болушканы учун артык нени де некебей јат, оморды базынбайт, албанду јөптөжүлер албадабайт.

«Совет Союз национальнй јайымданары учун тартыжып турган Африканын албатыларына кыйа баспастан јөмөлтө эдип, болужып туру. Советтер Орооны биске моральнй, политический ле материальнй болужат» — деп, Африкада Ороондордын Бирлигинин Организациязынын Генеральнй качызы Иде Умару айтты.

Д. А. СОРТЫЯКОВ,
КПСС-тин обкомынын лекторы

СССР-ле КУУЧЫНДАЖАРЫНДА США-НЫҢ ПОЛИТИКАЗЫ

Өткөн 1986-чы жыл историяда Совет Союз сүреен жаан учурлу амыр-энчү баштанкай эткен жыл болуп артты. Бистинг ороон ядерный жуу-чак башталар жеткерди жоголтотон, амыр-энчүни жеткилдейтен ле тынгыдатан иштер өткүрди. СССР 2000-чы жылга жетире кижиликти ядерный жуу-жепселдерден жайымдайтан элбек программа тургусты. Совет Союзтын ла США-нын Европада тургузылган орто учушту ракеталарын жоголтор, химический жуу-жепселдерди ле андый коронду жуу-жепсел эдеечи промышленностьты жоголтор шүүлтелер этти. Бир жылдын туркунына ядерный жуу-жепселдерди ченебейтен мораторийди төрт катап улалтты. СССР өскө социалистический государстволорло кожо Европада бар черүүлери, жуу-жепселдерди астадары жанынан баштанкай этти.

Былтыр 11—12 октябрьда СССР эткен баштанкай аайынча КПСС-тин Төс Комитединин Генеральный качызы Михаил Сергеевич Горбачев США-нын президентиле Рональд Рейганла Исландиянын төс городында—Рейкьявикте туштажып куучындашканы анчада ла жаан учурлу болды. Бу туштажуда США-нын делегациязынын бурузыла кандый бир чокым жөптөжү эдилбеген де болзо, ядерный жуу-жепселдерди жоголтотон суракта жаңы айалга боло берген.

—Ядерный жуу-жепселдерди астадары ла жоголторы учун тартыжу телкем жолго чыкты — деп, М. С. Горбачев совет телекөрүлте ажыра куучында айткан. Же андый да болзо, ол једимге болорзынып отуарга јарабас. Эмдиги өйдөги төс керекке — жеткер јок болорын јеткилдеерине удурлаштыра реакционный ийделер тартыжып турулар. Невададагы полигондордо жаңы ядерный жуу-жепселдерди от-алыштырып ченегилейт. СОИ-нин программазын түргө-деп бүдүргилейт.

Анайда телекейлик политикада жаңы түп-шүүлтелер эдип баштаган эмдиги өйдө США ороондор јабарлажып өштөжөтөн, Американын империализми жуулажар ийделе артыктайла, телекейди бийлейтен азыгы калју шүүлтелериле башкарынат.

США-нын администрациязы бүгүн өткүрүп турган ан-
дый политиканы Американын эл-жонында жаратпай турганы
там ла тыгый бергени билдирет. Же ол ок өйдө Америка-
нын улузы администрациянын ижин, тыш политиказын жа-
ратпай туру, олор СССР-ле жөптөжөри учун деп айдар арга
жок. 70-чи жылдардын учынан ала Совет Союзты жамандаган
пропаганда тынгыганыла кожо Американын улузы СССР-ге
жаман күүндү болоры тыгиды. Же 1985 жылда США-нын ла
СССР-дин башчылары Женевада туштажар алдында СССР-
ди жамандаган улус США-да астады, Совет Союзла куучын-
дажып жөптөжөр деген улустын тоозы көптөди.

Америкада Совет Союзты жабарлаган үндер астаарына
СССР-дин амыр-энчү баштанкайы жаан жөмөлтө эдип туру.
М. С. Горбачевтын 1986 жылда 15 январьда эткен угузузы,
Совет Союз кандый ла шинжү, ол тоодо телскейлик шинжү
өткүрерине ле жербойында шингдеедине (ядерный ла өскө
жуу-жепселдерди астадары керегинде чокум жөптөшкөн тў
жында) жөпсингени шинжү өткүрерге күч, анайда эдер
арга жок деп Америкада кыйгырыжып тургандарды туй сок-
ты.

Американын улузынын элбек калыгында жуу-жепсел
көптөгөни, жуулажар керектерге чыгымдар өскөни США-
нын жеткер жок болорына жагыс ла астадып турганын билери
тыгиды. Темдектезе, Харристинг организациязы улусты
сурап укканыла болзо, 1981 жылда август айда жуучыл
чыгымдарды астадары учун Американын улузынын 16
проценти турушкан болзо, 1982 жылда октябрь айда — 24
проценти, 1983 жылда июль айда—39 проценти, 1985 жылда
июнь айда—32 проценти тартышкан болзо, М. С. Горбачев-
тын угузузынын кийнинде 1986 жылда февраль айда — 56
проценти жуучыл бюджетти астадарын некеген.

Оныла коштой 1986 жылдын ортозына жетире Америка-
нын улузынын көп нургуны — үчтинг эки үлүзи — прези-
денттинг ижин жарадып тургандар. Же СССР жанынан Рей-
ганнын политиказына критика тыгый берген. «Вашингтон
пост» газет ле Эй-би-си агентство 1986 жылда июнь айда
улусты угарда, президенттинг ОСВ-2 Договорды бузатан
пландарын жаратпаган улустын тоозы жараткандардан эки
катап көп болды. ОСВ-2 Договордын ээжилерин бүдүрбей-
тен шүүлтени демократтардын 70 проценти, республика-
нецтердин 53 проценти, камааны жөктордын 66 проценти
жаратпаганы аярулу. Сурап уккан улустын көп нургуны
(55:36) ядерный жуу-жепселдерди көптөдөрин токтодоры

жанынан президенттин кичеенбей турганын темдектедилер.

Анайда, США-да эл-жоннын элбек калыгынын шүүлтези түнгей эмес болгоны жарт. Оны США-нын компартия-зынын Генеральный качызы Гэс Холл 1986 жылда июнь айдагы куучынында аңылап темдектеген.

Бир жанынан алгачын, совет-американ колбуларды коомойтыдып турган ийделер бар, экинчи жанынан — Вашингтоннын администрациязы СССР-ле өштөжөрин тынгыдары жанынан өткүрүп турган политика Американын элбек калыгына терең таркабаган.

Американецтер ядерный жуу-чак башталарынан кут жок коркып калган, ол ок өйдө «совет жеткер бары керегинде» орды жокко таркадып турган пропаганда бойынын изин база арттырып жат. Же эн ле тын коркып турганы ядерный жуук-чакта кырылып жоголотоны. Онын да учун керек десе, «эмди бар жеткер аайынча комитетти» башкарып турган эн калжу антисоветчиктер США-нын улузынын 70 проценти ядерный жуу-жепселдерди көптөдөрин токтодоры учун деп айдып турулар.

Ого үзеери СССР-дин ле США-нын башчылары Женевада тушташкан кийинде Совет Союзла колбулар ондолоруна Америкада улус ижене берген.

Совет Союзла жамандажарын тыгыдары жанынан Рейганнын администрациязы баштапкы ла күннен ала өткүрүп турган политика, жуулажар ийде тын болгонына жөмөнип, СССР-ле куучындажатан, социализмнин лагерин политико-экономический базынатан, США телекейди бийлеп отуратан политика женип, жаан жол алар аргазы жок.

США-нын бойында ла гран ары жанында эл-жоннын күүн-табын Вашингтон ажаруга алып, шүүп көргөндө, жаан учурлу керектерде куучындажып жөптөжөрин баштаары кыйалта жок керектүзи жарт болуп туру. Же ол шүүлте США-нын администрациязынын политиказында жаңыртуларга апарбай, куру шүүлте болуп артып туру. Албаты-калыктын шүүлтези чокым керек болуп бүдөргө аңылу айалга керек.

США-нын башкараачыларынын ортодо шүүлтелер өскөлдөнип турган ба, жок по?

1984 жылдагы выборлордын кийинде президент Р. Рейган башкаруда эн бийик жамыда улустын көп нургунын солып салган. 1981 жылда көстөлгөн 13 министрден, 1986 жыл башталарда жүк ле үчү—К. Уайнбергер (коруланарынын министри), М. Болдридж (садунын министри) ле С. Пире-кичүзи (улус жадар туралар тударынын ла городтор-

дын өзүминин министри) арткан. Же администрациянын идеяно-политический ууламжызы бир де кубулбаганы аярулу. Эң бийик башкараачылардын ортодо совет-американ колбулардын сурактары аайынча блааш-тартыш болбой жат. Жуулажар ийде-күчти тыгыдарында Ак туранын башчылары бирлик.

Ак туранын политиказына ууламжы береечи улус—он јаны јаар јайылган «идеологтор» деп, ширтеечилер шүүп турулар. Американын политиказында антисоветизм ле антикоммунизм шак ла олордон башталып јат. Бу группа СССР-ле өөркөжөри, јамандажары, «соок жуунын» политиказын өткүрери учун. Олордын бажында: коруланарынын министри К. Уайнбергер, онын заместители Ф. Икле ле болушчызы Р. Перл, ЦРУ-нын директоры У. Кейсл, жуу-јепселди шиндеери ле астадары јанынан агентствонун директоры К. Эделман, США-нын ООН-до чыгартулу кижизи В. Уолтерс, президенттин эл-јонло колбулары аайынча болушчызы П. Бьюкенен туруп јадылар. Олор жуулажар ийдени там тыгыдар, коммунизмди јоголтор амадулу улус. Бу амадузына једип аларга өскө кемнинг де, ол тоодо Күнбадыш Европада најыларынын шүүлтезин угар күүни јок.

База бир бөлүк башкараачылар — «прагматиктер». Олор учы-кыйузы јок өштөжип јамандажарга јарабас, США јаан учурлу керектер аайынча Совет Союзла куучындажып јөптөжөри керектү деп шүүп јадылар. «Прагматиктердин» ортодо эң билдирлү кижии — государственный качы Дж. Шульц. «Прагматиктер» јаар кезик дипломаттар јайылган, темдектезе, Женевада өдүп турган туштажуларда США-нын делегациязынын башчызы М. Кампелман, бу туштажуларда орто учушту ядерный жуу-јепселдер аайынча группанын башкараачызы М. Глитмен. СССР-дин ле США-нын башчылары Женевада туштажар алдында «прагматиктерге» ол өйдө США-нын национальный јеткер јок болоры аайынча болушчызы Р. Макфарлейн, президенттин ле госкомынын болушчызы П. Нитце кожулган дежет.

Учинчи бөлүк башкараачылар — «экономисттер», администрацияда экономиканы башкарып турган, жуу-јепселдерди көптөткөнinin экономика кандый болорын шиндеечи улус. Олор США телекейдин экономиказын бийлеери учун кичеенген, Күнбадыш Европанын ла Япониянын монополияларыла конкурентный тартыжуда США-нын монопо-

лияларынын јилбүлерин корыган, социализмле, амыр-энчү идеологический аргаларла тартыжар күүндү улус. Олордын тоозында: административно-бюджетный управлениенин директоры Дж. Миллер, садунын министри М. Болдريدж, иштин министри У. Брок ло өскөлөри де.

Администрациянын аппаратадында президентке тын болужып турган «лоялистер» бар. Ого Ак туранын ишчилеринин аппаратадын башкараачы Д. Риган, вице-президент Дж. Буш, акча-јөбөжөнин министри Дж. Бейкер кирип јат. Бу башкараачылар он јанында турган эн реакционный ийделердин ле «прагматиктердин» ортодо турган улус.

Президент Р. Рейган боло берген айалгага келиштире олордын ортодо ары-бери јайылып турган кижилер. Рейган-нын булгалыжы тын: кезикте ол СССР-ле куучындажып јөптөжөри учун, кезикте чек јөптөшпөс деп турар. Көп учуралда президент бойынын шүүлтезин чыгара айтпай, администрацияда эки башка шүүлте барына јөпсинип оту-рар. Р. Рейган бойы «өткүрө он јангы јаар јайылган карча-галардын» тоозында кижилер бололо, мында социализмди јабарлайтан, СССР-ле өөркөжөтөн ончо аргаларды тузала-нып, јаан јол албай салала, өскө јолдор бедреп, «прагма-тиктердин» шүүлтезин угарга келишкен. Онын да учун Женевада туштажуда туружатан делегацияга баш «карча-галарды» — К. Уайнбергерди ле Перлди кошпогон.

Је президент канайып та булгалып турза, администра-циянын бастыра ижин, өткүрп турган политиказын јуучыл-промышленный комплексле колбулу он јаны јаар јайылган «карчагалар» башкарып јадылар. 1985 јылдын учында США-нын администрациязынын политиказы бир эмеш селт эдип јымжап јүрөле, онон бир јыл өткөн со-нғында ойто ло азыйгы калју бойы боло берди.

Выборлор алдында бюджетте једикпести јоголторго тартыжарыс деп айдып турганы јүрүмде бүтпеген. Јуула-жар амадуларга чыгымдар астабады, јангыс ла социальный программаларды кескен. Чыгымдар кирелтеден ажып турганы 200 миллиард долларга јетти.

Совет-американ колбулар аайынча Вашингтондо болуп турган блааш-тартыш элден озо конгресстин ижинен көрүнөт. 1984 јылдагы выборлордо конгрессте көп нургуны республиканецтер болуп алган. Онон былтыргы јылдын учында кезектей өткөн выборлордо сенатта көп нургуны болгонын республиканецтер јылыткан. Быјыл январь айда конгресс кышкы каникулдардын кийинде иштеп

баштаарда, шүүжерже тургузылган јаан учурлу сурактардын ортодо келер жылдын бюджети, ядерный ченелтелерди токтодоры керегинде сурактар болды. Мында көп нургуны болуп алган демократтар бойлорынын аргаларын канайда тузаланарын келер ой көргүзөр.

Демократтардын партиязы бойына орооннын көп улузын кожуп алала, Рузвельт тужында жокту калыкка, профсоюзтардын члендерине, өскө ук албатыларга жөмөнгөн партия болгонынан, эмди анайда ок орто аргалу улуска жөмөнгөн партия болуп аларга кичеенет. Же бу партиянын ижине коомой салтарын жетирип турган кезик керектер бар. Партияда текши тоомжылу башчы жок, партиянын бирлиги уйдагаган, члендерин ле албаты-калыкты тартыжуга көдүрер кычыру эдетен программа тургузылбаган. Онон улам партия јаан учурлу керектерде, ол тоодо СССР-дин ле США-нын ортодо колбуларда өскө биригүлерге жөптөжип јат. Кезикте телекейлик политиканын төс сурактары ааында республиканецтердин партиязына удурлажа тартыжарынан кыйыжа берет.

Андый керектер демократтарга јенү экелбейт. Тыш јанындагы политикада кандый бир јангы јаан алтам эдеринен јалтанып, аланзып турулар. Андый айалганы республиканский партия билгир тузаланып, государствоны башкаратан төс сурактарды бойлорынын колынан ычкынбай турулар. Онын учун демократтарга бойынын шүүлтезин конгрессте өткүрерге күч.

Темдектеп алза, 1986 јылда февраль айда конгрессте чыгартулу улустын палатазы эки катап көп улус үн бергениле ядерный ченелтелерди токтодоры керегинде резолюцияны јараткан. Ол ок јыл май айда ОСВ-2 Договордо айдылганын јүрүмде бүдүрерине кычырган резолюция јарадылды.

1987 финансовый јылга военный чыгымдар керегинде закснопроектти шүүжерже демократтардын көп нургуны јуулажар амадуларга чыгымдарды астадарын некеген. Законды жөптөрдө ого демократтар бир кило-тоннон ажыра ядерный ченелтелерди бир јыл өткүрбейтени, космосто спутниктерге удурлашкан системаларды бир јыл ченебейтени, коронду бинарный снарядтарды садып аларын бир јылга токтодоры, јуу-јепселдер эдерине ОСВ-2 Договордо айдылганынан ажыра чыгым этпейтени, јуулажар керектерге текши чыгымдары 320 миллиардтаг 286 миллиард долларга јетире астадары, СОИ-нин программазын бүдү-

рерине өскө ороондордын фирмалары туружарын токтодоры керегинде кожулталар эткендер.

Түзедүлөр ле кожулталар жарамыкту болгоны јарт. Олорды јүрүмде бүдүргени США-нын СССР-ле колбуларында көп керектерди јарандырап эди. Је андый болбоды. Түзедүлөрдиг ле кожулталардын көбизин сенат јаратпаган, кезигин закон јөптөйтөн комитет туура таштаган.

Андый да болзо, туура ташталган түзедүлөр Вашингтоннын политиказына бойынын камаанын јетирген. Олор администрациянын политиказын конгресс түзедер аргалузын көргүскен.

Керектер мынан ары кандый болор? Бу суракка карууны КПСС-тин XXVII съезди берди. «Капиталдын телекейи бийлеп отурап идеологиязынан ла политиказынан мойноголок, онын башкараачылары социальный јендирткени учун өч аларына иженгенче, олор јуулажар ийделе акалап алар амадузын таштагалак...».

Совет коммунисттердин эн бийик јууны эткен бу түпшүүлте, өткөн јылда телекейдиг јүрүминде болгон керектер США-нын башкараачыларынын ортодо јуу-јепселдерди көптөдөлө, телекейди бийлеп алар амадулу ийделер акалап турганын керелейт. Онызын США-нын администрициязы ядерный јуу-јепселдерди ченеерин токтодоры јанынан совет мораторийге јөпсинбегени, ОСВ-2 Договорды бузуп баштаганы кереледи. Эмдиги өйдө Вашингтоннын башкараачыларында јуу-јепселдер көптөп турганын тыш јанындагы политикада тузаланар, јуулажар ийде-күчле Совет Союзты артыктаар күүндү улус акалап турулар.

Ак тура орооннын ичбойында эмди тургуза бек политический айалгазын бойынын калју амадуларына тузаланарга бачымдап турганын билерге күч эмес. Олорго бачымдаары керектү. Экономиканын өзүминде тутактардан улам орооннын ичбойында политический айалга кезем коомойтый берерден маат јок. Президенттин јажы јаанай берген, ордына отуратан улустыг ортодо тыг тартыжу болоры база билдирет. Ак тура өткүрип турган бастыра иштерде учы көрүнет: Рейган президент болуп отуратан ой база түгенип барып јат.

Эн калју он ийделер јуу- јепселдерди көптөдөр. јуулажар ийделе акалаар ишти көндүктирип те турза, олор там ла көп уур-күчтерге учурап турулар. Эмдиги өйдө јууга белетенер ишти учы-кыйузы јок өткүрер арга ас, оныла коштой андый јаан јеткерлү ишти јаратпай турган үндер

көптөйт. Калганчызы Америкада жууны жаратпаган улустын кыймыгузы там ла элбеп турганынан ла капитолийде конгрессмендердин ортодо тартыжу тынгыганынан көрүнөт. Бастыра бу керектер Совет Союзтын амыр-энчү баштанкайына Күнбадышта ајару тынгыганыла колбой болуп турганы јаан учурлу. СССР-динг ле США-нын ортодо колбулар ондолбой турганы США-нын НАТО аайынча на-
жыларын, элден озо ФРГ-ни ле Англияны тынг чочыдат. Олордо 1987 жылда парламентке выборлор өдөр.

США-нын башкараачылары Рейкьявикте ле онын кийининде өткүрөп турган ижи бу орооннын башкарузында жаңы түп-шүүлте эдилбей турганын јартады. Исладиянын төс городында өткөн туштажу ядерный жуу-јепселдерди астадары ла јоголторы жаңынан јөптөжү эдетен јол ачты. Рейкьявиктин кийининде США-да тыш жаңындагы политиканын сурактары аайынча тын блааш-тартыш башталган. Эмдиги өйдө жуулажар ийдеге ижендирер телекейде керектер бой-бойыла колбулу болгонын ајаруга албайтаны, куучындажып јөптөжөринен мойношконы јаан јеткерлү болгонын Америкада көп улус јакшы ондоп јат.

Ол керегинде СССР-динг Верховный Советинин «Телекейдин парламенттерине ле албатыларына» эткен Кычырузында база катап айдылган. Тынгый берген јеткердин алдына «кажы ла кижы бойынын эдетен керегин чокымдап јартап алар учурлу. Бир де башкару, бир де парламент тууразында турар учуры јок, ненинг учун дезе, сурак бастыра ороондор, ол тоодо онын орооны, онын албатызы болор-болбойтоны керегинде туруп јат. Тууразында кем де артпас, артар арга да јок... Ой сагыбайт... эмди тартыжу, чокым иш өткүрери керектү» — деп, Кычыруда айдылды.

Чындап та, тура берген сурактарды бүдүретен ой келди. Бистинг ороон ол сурактарды шүүжерге белен. Эмди керектер США-нын администрациязынан камаанду.

Н. С. МОДОРОВ,
исторический наукалардын кандидады

ИРАН-ИРАК ОРТОДО ЈУУ: ЭМДИГИ АЙАЛГА ЛА БИР КЕЗЕК ИТОГТОР

1984 жылдын жазында Иран түштүк фронтто шунда-малду ичкерлеш эдип жадыс деп тал-табыш көдүрүп, табару туй соктыртканынын кийнинде Иран ла Ирактын ортодо жуу-согуштарда сүрекей кайкамчылу айалга боло берген. Иран бу блааш-тартышта мылтык-жепселдү женип чыгар деп күүрөнгө де, же күчи жетпей калган болгодый. Ирак жууны эп-жөплө токтодорго белен болгон, же өштүзи онын күүнине удуралтам этпеген. Теренжиде шүүп көрө, Ирак керектин аайына түргөн амыр-энчү ажыра чыгарга жибиркейт, же Ираннын да түргөн жөнү алар аргазы билдирбейт.

Кажы да жаны женип чыгар аргазы жогын ла ичбойында бир кезек уур-күчтерге буудактадып, Ирактын башкарутузы керектин аайына амыр-энчү чыгар аргалар бедреер шүүлте эткен. Бу амадуга болуп Багдад Персид булунда турган үч жаан эмес ортолыктарды арабтарга ойто жандырызын дап азыйда эткен некелтезинен мойношкон (бу ОАЭ-ге кирип турган ортолыктарды Иран 1971 ж. олжолоп алган). Ирак анайда ок Ираннын Хузистан провинциясында журтап жаткан араб калыкка автоном жайым берзин ле өскө дө некелтелер эткен. Ирак жаңы көп тоолу делегацияларла, ол тоодо ООН-нын Генеральный качызыла өткүргөн жөптөжү-куучындарда айалганы шүүжер туштагы ак-чек күүнин айдып, ООН-до жеткер жок болор Советтин жөптөрүн бүдүрерге жөпсинген. Ирактын президенти 1986 жылда 2 августа Ираннын башкарузуна ийген ачык угузузында жуу-чакты токтодор, «чындык ла күндүлү амыр-энчү тургузар» шүүлте эткен. Ол угузуда мындый некелте ээжилер тургузылган: черүлерди телекейде жанжыккан грандарга кайра жандырап, олжолоткон жуучылдарла солыжар, амыр-энчү ле табарышпас жөптөжү тургузар, ичбойындагы керектерге киришпес ле эки жаны телекейдин бу талазында жеткер жок болорын ла бек амыр-энчүни жеткилдеерине тузалу салтарын жетиреп.

«Жууны жөнүгө жетире өткүрер» деген Ираннын амадузын алза, ол жана базар күүни чек жок. Онон ума жок көп

акча-јөөжө (репарация) төлөттирер, Ирактын башкарузын солыыр, керек дезе Ирактын президентин жаргыга берер деген некелтелери ол ло бойы артканча. Ого үзеери блааштартыштын аайына амыр-энчү чыгары Ираннын мүргүүл жаңын башкаргандардын күүн-табына келишпей турган. Англиянын журнализи Роджер Мэтьюстин айтканыла болзо, «жуу-согушты бир ле токтодып алза, оны катап баштаар арга жок болор». Бу ок өйдө Ираннын реакциязы жуу-согушла шылтактанып, сол жандай партияларды ла профсоюзтарды токтодып, ишкүчиле жаткандардын төс демократический праволорын жоголторына једип алган, кыйнадып өлтүрткендердин, ак-чек санаалу улустын тоозы 40 мун кижиге јеткен, ол тоодо 1500 үй кижі.

Качан удурлашкан оппозицияны тоскурып койгон айалгада, жууны оноң ары улалтарына удур тартыжунун эп-аргалары башка-башка боло берди. Темдектезе, көп толоу иранецтер, анчада ла орто интеллигенция ла оок буржуазия кандый ла эп-аргала ороонноң качып барарга албадангылайт. Хомейнинин башкартузында коруланарынын министри болгон, эмди эмиграцияда жүрген Ахмед Мадаинин јетирүзиле болзо, Ираннан качып барган ла барар күүндүлердин тоозы бүдүн-жарым миллион кижиге једип јат. Кезик жуучылдар черүден качкылайт. 1986 жылда Ираннан Багдадка учуп келген самолеттын экипажы Ираннын парламентинин председатели А. А. Хашеми-Рафсанджанинин ле Ираннын өскө дө бийик јамылуларынын көдөчилери болгондор.

Је андый да болзо, Иранда эмди ле жуу-чакка јүткүш такып ла тыңыйт. Ираннын башкартузы «ислам революцирнын коручылдары» деген корпустын члендеринен кажызында ла 350 жуучылду 500-тен ала 1000-га јетире жаңы батальондор төзөп јат. «Фао ло Мехрана райондордо өткүрген эки операция Иран жууны жаңыс ла мылтык-јепселдин күчиле токтодор күүндү болгонын телекейге көргүсти» — деп, Хашеми-Рафсанджани угусты. Оныла үн алыжып, јерле жүрер черүнинг командующийи болгон Ширази Иранга јенгү аларга жаңыс ла јап-јаңы жуу-јепсел керек эмес, је от калапту јаландарда айдары жок көп жуучылдар керектү деп угусты.

Шак ла онын учун, байла, Ирак озолоп, жаңыс ла коруланарына көчпөй, Иранды жуу-чакты өткүреринен ого туза болбос деп санаа алындарырга турган болгодый. Ирак јердеги фронтто удур тартыжу өткүрип болбос аргазын

билип, самолетторун дезе Ираннын экономический турлуларына удур калас жерге божодып, оодо аттыларынан кыйыжып, өскө эп-арга бедреп турган болгодый. Мында эн ле озо Ираннын нефтьти өскө жерлерге апарып садарын буудактаар, онын шылтузында Иранды акча-жөөжө жанынан кыстаар амаду тура берген. Андый амадуга једер эп-аргалардын учуры мындый: Иран јаар ла онон ойто нефть тарткан танкерлерге согулта эдип, Персидский булунда керептер жүрүжери буудактаар. Анайда Ираннын нефтин садып алаачыларды коркыдар.

1984 жылдын јазынан ала Ирактын авиациясы Персид булундагы танкерлерди оодо аттырып баштаган. Шак анайда Ирактын амадузы бүдүп турган: Ираннын коркышту бааланган нефтин өскө ороондор албай барган.

Керектин јеткерлүзин билип, Иран согултага удур согулта этти. Ираннын авиациясы 1984 жылдын май айынан ала Кувейттин ле Саудовский Аравиянын нефть тарткан танкерлерин бомболоп, адып баштаган. Бу эки государство нефть садып алган кирелтезинин бир канча үлүзин Ирактын счетторына көчүрип турган; булунда Иран табаргадый өскө объекттер јок, ненин учун дезе, Ирактын бойына јуу башталып ла турарда талайла нефтьти өткүрип садарын токтодорго келишкен.

Бу ла жылдын август айында Ирактын авиациясы Фао порттын түштүк-күнчыгыш јаны јаар 750 км кирезинде јаткан Сирри ортолукка табару эткен.

1984 жылдын ортозына јетире Ираннын өлтүрткен улузынын тоозы 300 мун кижиге, Ирактын—65 мунга јеткен. 1985 ј. башталар тушта Ирактын 50 мун, Ираннын 9 мун солдаттары ла офицерлери олјодо болгондор.

Өскө ороондордын печадинин бичигениле болзо, Иран ла Ирак ортодо јуу-чактан улам болгон чыгым 1985 жылдын учына јетире 416 миллиард долларга јеткен.

Јуу-согуш өдүп те турган болзо, Саудовский Аравия ла Турция ажыра өткүрерге белетеп турган нефтепроводтор бүткен сонгында Ирактын кирелтези јуук эки жылдын туркунына эки катапка шыдар көптөөр аргалу. Ираннын да нефть садары база көптөп туру.

Јуу-чак чек ле туйукталып келди. Јүзүн-башка телекейлик обществолор, биригүлер оны токтодоры јанынан тартыжып, јөптөр чыгарып, шүүлтелер де эдип турза, керектин ондонып ла турганы јок. Јуу-чакты токтодорына бу ла өйдө буудак эдип турган кижі аятолла Хомейни. Ол

«тартыжуны јенүге јетирер» деген амадузын сыраңай ла тууру баспай, Ирактын президенти Саддам Хусейнди јаргылаар деп бозорышту туруп јат. Ирак ол некелтеге јөпсинип болбозы айтпаза да јарт.

Иран-Ирак ортодо јууны шүүнип көрөлө, бүгүн кандый түп-шүүлте эдерге јараар?

Бу јангы өзүмнинг јолына туруп алган ороондор ортодо азыйда качан да болбогон энг ле узак ыйгө өдүп турган канзыраган јуу-чак болуп јат: мында куучын энг ле озо јер блаажары эмезе политический блааш-тартыш керегинде өдүп турган эмес, көп бүдүмдү националистический, религиозный, идеологический, улус ортодогы удурлаштар керегинде өдүп јат. Бу ончозы эки ороннын тартыжузын коркышту уурладып јат.

Көп сабазыла бу јууны бир де учуры јок, карындаштар өлтүришкен чак деп айдыжат. Бир јанынан алза, онызы чын: бу јуу канайда да божозо, олордын мөр алар аргазы јок, экилези шорлу артар, иран ла ирак албатылардын ортодо өштөшкөдий бир де шылтак јок. Экинчи јанынан алза, јууны јангы өзүмнинг јолында турган, кайда да бирикпеген бу ла јуукта революция өткүрген эки мусульман государство өткүрип, бойлорынын ийде-күчин јайрадып, империализмнинг алдына бой-бойлорын уйдаадып јадылар.

Империализмнинг ороондоры бу јуу-чактан астам алып, јуулажып турган ороондорды бойлорынан там тын камаан-ду эдип алгандар.

Иран ла Ирак бу кан төгиштин коркышту учы-түбин теренг шүүнип билип алар ба, онын аайына амыр-энчү чыгып баштаар ба — мынан олордын бойлорынын да јадын-јүрүми, анайда ок телекейдин салымы ла Јуук Күнчыгыштагы көп ороондордын јеткер јок јуртаары камаанду болор.

Совет Союзы алаң болзо, ол бу јуу-чак јангы ла башталып турарда, бойынын көрүм-шүүлтезин айдып, оны тексү ле карындаштар кырышканы деп чокумдаган. Мынан астамды јангыс ла Иран ла Ирактын ийде-чыдалдары уйдаазын дегендер алып јат. Бистинг ороон Ирак ла Иран ортодогы блааш-тартышту бастыра сурактардын аайына столдын јанына отуруп чыгар аргалу деген бек күүн-тапту.

Ф. МАРАЧЕВ

